

POMM1083

Suomen kielen ja kirjallisuuden pedagogiikka (5 op)

Kielitietoisuus

Päivi Torvelainen

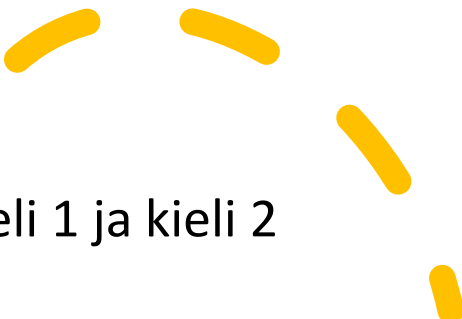
(osa materiaaleista Hankala, Kainulainen, Mustonen)

Kuvat Pixabaystä

Tänään
tavoitteena

-
- syventää ymmärrystä kielitietoisuudesta (kieli 1 ja kieli 2 luentojen pureskelua)
 - Oman taidon arviointi
 - Funktionaalinen kieliopin opetus
 - Monikielisyyden huomiointi luokassa

Kielitietoisuus koulun käytänteissä

Mukailtu artikkelista Andersen, L. K. & Ruohotie-Lyhty, M. (2019). Mitä on kielitietoisuus ja miten se näkyy koulussa?. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2019/mita-on-kielitietoisuus-ja-miten-se-nakyy-koulussa>

- **Kielen huomioiminen**
 - Mitä kielellä tehdään eri tilanteissa/miten kieli toimii eri tilanteissa? esim. tekstin rakentuminen, sanasto/fraasit -> varmistetaan ymmärtäminen
 - Kielen vaihtelu (puhuttu/kirjoitettu, aika, paikka, tilanne)
- **Kielellinen luovuus**
 - leikitään merkityksillä, muodoilla tai muodon ja merkityksen välisellä suhteella
- **Metakielellinen tieto ja metakielellinen pohdinta**
 - tietoa kielestä järjestelmänä ja kielen käyttöön liittyvistä säännöistä -> käsitteet
- **Kieliin ja kieliyhteisöön kohdistuvat asenteet**
 - luokan ja muun ympäristön monikielisyyden huomiointi

Oman taidon arvioinnista

Miten onnistui?
Jäikö jotain epäselväksi, mitä?

Käsitteiden selvittämisen tuet

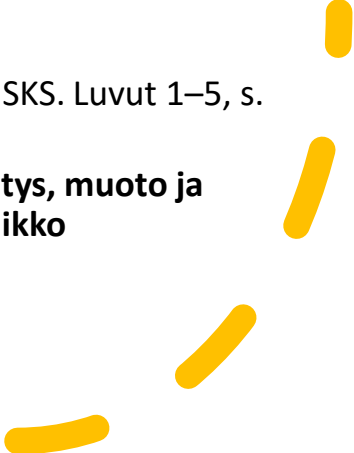
Tainio, L., Ahlholm, M., Grünthal, S., Happonen, S., Juvonen, R., Karvonen, U., Routarinne, S. (toim.) 2020. Suomen kieli ja kirjallisuus koulussa.

<http://hdl.handle.net/10138/316123> (Tutustu teoksen liitteeseen Lyhyt suomen kielioppi.)

Moduuli 1 Tehtävä 5. Kielen rakenteet ja niiden opetus

Alho, I. & Kauppinen, A. 2008. *Käyttökielioppi*. SKS. Luvut 1–5, s. 11–108.

Osa skannattuna: Moduuli 1 Tehtävä 3. Merkitys, muoto ja käyttö - kielen rakenteiden erottamaton kolmikko

Kielitieto vs. Kielioppi

Kielitieto on tietoa

- kielen rakenteista ja niiden luomista merkityksistä
- kielen variaatiosta, käytöstä ja siihen liittyvistä normeista
- kielen suhteesta kulttuuriin, identiteetteihin ja muihin kieliin.

Kielioppi on (yleensä) kuvaus kielen rakenteesta.

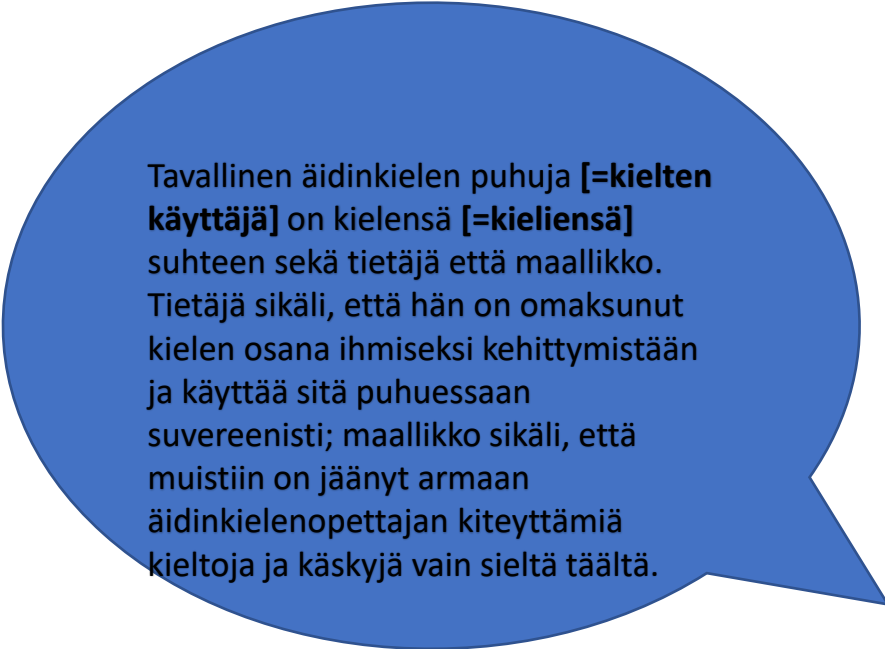
- **sisäinen kielioppi**: kielen (suomi, tanska jne.) rakenne, jonka ihminen osaa osatessaan tätä kieltä → oppilaiden kielitaju opetuksen lähtökohtana
- **normatiivinen kielioppi** eli valikoiva kuvaus kieliopista, mitä kielen ilmaisuvaroja on suotavaa ja mitä epäsuotavaa käyttää / ohjaileva kielen rakenteen kuvaus, johon luetaan usein kieliopin normien lisäksi myös oikeinkirjoitusnormit
- **deskriptiivinen kielioppi** eli kuvaus puhutun ja kirjoitetun kielen kieliopista / kielioppi, joka pyrkii kuvaamaan jonkin kielen rakenteen tiettyä ajankohtana ottamatta huomioon ilmiöiden historiallista taustaa tai pyrkimättä tietoisien normatiivisiin tavoitteisiin

→ Iso suomen kielioppi

<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> sisältää äänne- ja muotorakenteen, sananmuodostuksen sekä syntaktiset rakenteet, mm. lauseet, lausumat ja yhdysrakenteet.

Kielitietoisuus, kielioppi?

Tavallinen äidinkielen puhuja [=kielten käyttäjä] on kielensä [=kieliensä] suhteen sekä tietäjä että maallikko. Tietäjä sikäli, että hän on omaksunut kielen osana ihmiseksi kehittymistään ja käyttää sitä puhuessaan suvereenisti; maallikko sikäli, että muistiin on jäänyt armaan äidinkielenopettajan kiteyttämää kieltoja ja käskyjä vain sieltä täältä.

https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/blogiarkisto/auli_hakulinen/kalenteri_katekismus_kielioppi.8069.blog

[]-merkinnät Päivin omia

”Opetuksessa pitäisi lähteä suoremmin tosiasiasta, että jokaisella on hallussaan jotain perin arvokasta. Itsestään selvyiden sijasta voisi puhua ihmeestä.”

(Alho & Korhonen 2014)

”Oppilaalla on oma intuitiivinen kielitajunsa ja taito havaita ilmausten hienovaraisiakin merkityseroja, jos sille vain annettaisiin mahdollisuus. Haaste onkin siinä, miten saada tämä intuitiivinen kielitaju kytkettyä kielen systeemin havainnointiin ja kieliopin käsitejärjestelmien ymmärtämiseen.”
(Kulju 2012)

FACEBOOK-KOIRA

- What do you mean, 'Finnish is difficult'?

English: A dog.

Swedish: What?

English: The dog.

English: Two dogs.

Swedish:

Swedish:

Swedish: En hund, hunden.

Swedish: Två hundar, hundarna.

German:

English: No, go away.

Swedish: No one invited you.

German: Der Hund.

English: I said go away.

German: Ein Hund, zwei Hunde.

Swedish: Stop it.

German: Den Hund, einen Hund, dem Hund, einem Hund, des Hundes, eines Hundes, den Hunden, der Hunden.

Finnish: Sup.

English: NO.

Swedish: NO.

German: NO.

Finnish:

English:

German:

Swedish:

Finnish: Koira, koiran, koiraa, koiran again, koirassa, koirasta, koiraan, koiralla, koiralta, koiralle, koirana, koiraksi, koiratta, koirineen, koirin.

German:

Swedish:

Finnish:

English:

Finnish: Aaaand... koirasi, koirani, koiransa, koiramme, koiranne, koiraani, koiraasi, koiraansa, koiraamme, koiraanne, koirassani, koirassasi, koirassansa, koirassamme, koirassanne, koirastani, koirastasi, koirastansa, koirastamme, koirastanne, koirallani, koirallasi, koirallansa, koirallamme, koirallanne, koiranani, koiranasi, koiranansa, koiranamme, koirananne, koirakseni, koiraksesi, koiraksensa, koiraksemme, koiraksenne, koirattani, koirattasi, koirattansa, koirattamme, koirattanne, koirineni, koirinesi, koirinensa, koirinemme, koirinenne.

- English:

Swedish:

German:

Finnish: Wait! then theres koirakaan, koirankaan, koiraakaan, koirassakaan, koirastakaan, koiraankaan, koirallakaan, koiraltakaan, koirallekaan, koiranakaan, koiraksikaan, koirattakaan, koirineenkaan, koirinka, koirako, koiranko, koiraako, koirassako, koirastako, koiraanko, koirallako, koiraltako, koiralleko, koiranako, koiraksiko, koirattako, koirineenko, koirinko, koirasikaan, koiranikaan, koiransakaan, koirammekaan, koirannekaan, koiraanikaan, koiraasikaan, koiraansakaan, koiraammekaan, koiraannekaan, koirassanikaan, koirassasikaan, koirassansakaan, koirassammekaan, koirassannekaan, koirastanikaan, koirastasikaan, koirastansakaan, koirastammekaan, koirastannekaan, koirallanikaan, koirallasikaan, koirallansakaan, koirallammekaan, koirallannekaan, koirananikaan, koiranasikaan, koiranansakaan, koiranammekaan, koiranannekaan, koiraksenikaan, koiraksesikaan, koiraksensakaan, koiraksemmekaan, koiraksennekaan, koirattanikaan, koirattasikaan, koirattansakaan, koirattammekaan, koirattannekaan, koirinenikaan, koirinesikaan, koirinensakaan, koirinemmekaan, koirinnenekaan, koirasiko, koiraniko, koiransako, koirammeko, koiranneko, koiraaniko, koiraasiko, koiraansako, koiraammeko, koiraanneko, koirassaniko, koirassasiko, koirassansako, koirassammeko, koirassanneko, koirastaniko, koirastasiko, koirastansako, koirastammeko, koirastanneko, koirallaniko, koirallasiko, koirallansako, koirallammeko, koirallanneko, koirananiko, koiranasiko, koiranansako, koiranammeko, koirananneko, koirakseniko, koiraksesiko, koiraksensako, koiraksemmeko, koiraksenneko, koirattaniko, koirattasiko, koirattansako, koirattammeko, koirattanneko, koirineniko, koirinesiko, koirinensako, koirinemmeko, koirinneneko, koirasikaanko, koiranikaanko, koiransakaanko, koirammekaanko, koirannekaanko, koiraanikaanko, koiraasikaanko, koiraansakaanko, koiraammekaanko, koiraannekaanko, koirassanikaanko, koirassasikaanko, koirassansakaanko, koirassammekaanko, koirassannekaanko, koirastanikaanko, koirastasikaanko, koirastansakaanko, koirastammekaanko, koirastannekaanko, koirallanikaanko, koirallasikaanko, koirallansakaanko, koirallammekaanko, koirallannekaanko, koirananikaanko, koiranasikaanko, koiranansakaanko, koiranammekaanko, koiranannekaanko, koiraksenikaanko, koiraksesikaanko, koiraksensakaanko, koiraksemmekaa

Swedish:

German:

English: Okay, now you're just making things up!

Finnish:

Finnish: And now the plural forms...

Me mennään – me menemme

3 Kirjoita taulukkoon laulaa-verbin myönteiset ja kielteiset persoonamuodot.

laulaa

	myönteinen muoto	kielteinen muoto
minä		
sinä		
hän		
me		
te		
he		
passiivi		

4 Kirjoita annetut verbit oikeassa muodossa.

Sirkus _____ kaupunkiin.
saapua

Työntekijät _____ raidallisen teltan.
pystyttää

Suomalaislapsi oppii verbien puhekielisen taivutuksen ikävuosina 2–3

Tiedostuminen suomen kielen rakenteesta (sanat taipuvat esim. vertailu englantiin, "vapaan" puhekielen ja huolitellun yleiskielen ero)

Arkkitehdille sattui vahinko: oli käytävä vessassa.

homonymia

Määritelmä eri alkuperää olevien, eri asiaa merkitsevien sanojen äänteellinen ja graafinen identtisyys

Tieteen termipankki 19.4.2024: Kielitiede:homonymia. (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:homonymia.>)

Substantiivi

yks. nom.

käytävä

yks. gen.

käytävän

yks. part.

käytävää

yks. ill.

käytävään

mon. nom.

käytävät

mon. gen.

käytävien, (käytävain)

mon. part.

käytäviä

mon. ill.

käytäviin

Verbi

1. inf.

käydä

akt. ind. prees., yks. 1.

käyn

akt. ind. imperf., yks. 3.

kävi

akt. kond. prees., yks. 3.

kävisi

akt. pot. prees., yks. 3.

käynee

akt. imperat. prees., yks. 3.

käyköön

akt. 2. partis.

käynyt

pass. imperf.

käytiin

PARTICIPLES

Present participle

(aktiivi, yksikkö) käyvä

(aktiivi, monikko) käyvät

(passiivi, yksikkö) käytävä

(passiivi, monikko) käytävät

VISK2008 Partisiippi on verbin infiniittinen eli nominaalinen muoto, jolla on sekä verbin että adjektiivin ominaisuuksia: VA-partisiippi (*laulava, meluava*), NUT-partisiippi (*laulanut, melunnut*), sen passiivinen vastine TU-partisiippi (*laulettu, meluttu*) sekä agenttipartisiippi (*äidin tekemä*) ja kieltopartisiippi (*lehtiä lukematon*). Adjektiivin tavoin partisiipit muodostavat lausekkeita, jotka toimivat substantiivin määritteenä, predikatiivina ja predikatiiviadverbiaalina: *laulavilla tytöillä, Nämä ovat minun tekemiäni, Arvio osoittautui pilviä hipovaksi*. Näissä tehtävissä partisiipit taipuvat adjektiivin tavoin luvussa ja sijassa. Lisäksi partisiipit ovat osina liittomuodoissa (*olivat laulaneet, oli meluttu, ei laulanut*) ja verbiliitoissa (esim. *tuli tehneeksi*). (» § 521–.) Adjektiivimaisuutensa vuoksi partisiipit voidaan katsoa paitsi taivutusmuodoiksi myös johdoksiksi (» § 61–62). Verbimäistä niissä on verbikanta ja tietyt verbin täydennykset, esim. objekti: *lehteä lukeva, lehden lukenut*. Monet partisiippimuotoiset sanat ovat kuitenkin täysin adjektiivistuneita, esim. *viehättävä, erittäin suosittu*.

Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS:n toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. ISBN 951-746-557-2.

Ison suomen kieliopin verkkoversio 2008

Muistinvirkistystä opsista

Vuosiluokkien 1–2 opetuksessa tuetaan kehittyvää kielitietoisuutta ja ohjataan tekstien tarkastelun kautta laajentamaan omia tekstien tuottamisen taitoja. Tässä vaiheessa opitaan kielen tutkimista tukevat peruskäsitteet, kuten **sana, tavu, kirjain ja äänne**.

Vuosiluokilla 3–6 keskitytään vahvistamaan oppilaan kielitietoisuutta ja innostamaan häntä tutkimaan ja tarkkailemaan kieltä ja sen eri variantteja. Oppilas harjaantuu käyttämään käsitteitä, joiden avulla kielestä ja sen rakenteista puhutaan ja tuottaa itsekin aiempaa monipuolisempia ja laajempia tekstejä. Kielen tutkimista tukevat peruskäsitteet, kuten **sanaluokat (nominat, verbit, adpositiot eli pre- ja postpositiot, adverbis ja partikkelit)**, jotkin sijamuodot (**nominatiivi, genetiivi, partitiivi, essiivi, translatiivi ja paikallissijat**) sekä persoonamuodot (**persoonat 1–3 aktiivissa ja passiivi** ja aikamuodot **presens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti**).

Käsitteet tekstien tarkastelua varten

Tekstien tarkastelussa ja tuottamisessa on hyötyä **päälauseen sekä sivulauseiden perustyyppien tuntemisesta (relatiivi- ja konjunktioilause sekä epäsuora kysymyslause)** ja siitä, että tunnistaa **lauseen pääjäsenet** (subjekti ja predikaatti).

Vuosiluokille sopivien ohjaavien ja kantaa ottavien tekstien tuottamisessa persoonamuotoisen verbin taivutuksen tunteminen aktiivissa ja passiivissa on avuksi. Oppilaat voivat esimerkiksi tehdä havaintoja passiivia suosivista tekstilajeista ja tutkia tekstin muuttumista, kun aktiivi vaihtuu passiiviin.

Oikeinkirjoituksen perusasiat tulevat tutuiksi 6. vuosiluokan loppuun mennessä, kun oppilas osaa käyttää omassa tekstissään **isoa ja pientä alkukirjainta, yhdyssanoja ja virkkeen loppumerkkejä**. Myös **pilkun käyttö luettelossa, pää- ja sivulauseen välissä sekä lainausmerkkien tai repliikkiviivan käyttö** alkavat vakiintua.

- Oppikirjaesimerkki Tapaamisten diat ja muita materiaaleja -sivustolla
-> Muita materiaaleja -> Tiedostot "Sadun rakenne 3.lk" ja "Sadun sanasto 3. lk"

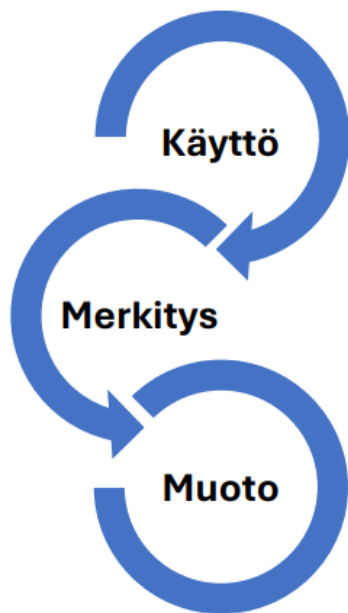

Millaista tietoa kielestä oppija tarvitsee?

(Kauppinen 2010, mukaillut Aalto)

- Tietoa **kielen tehtävistä** eli funktioista
 - Mitä kaikkea kielellä tehdään?
 - Miten se toimii eri yhteyksissä?
- Tietoa **kielen rakenteista** ja niiden tehtävistä/merkityksistä
- **Käsitteitä** kielestä puhumiseen
- Tietoa **kielen variaatiosta** eli tilanteisesta vaihtelusta ja muuttumisesta
- Tietoa kielen **normeista** (sopimusluonne)

Funktionaalinen tapa opettaa kielioppia

1. Valitaan oppilaalle merkityksellinen, autenttinen teksti

2. Tekstin merkityksen ja sosiaalisen kontekstin avaaminen

- Kuka puhuu? Missä? Kenelle? Miksi? Mikä tehtävä tällä tekstillä on?
- Mitä tästä itse ajattelen?
- (Ymmärtävä ja kriittinen lukutaito ennen tuottamistaitoa.)

3. Ohjataan havainnoimaan kielen ilmiötä

- Tekstin kokonaisrakenne
- Mitä kielellä ilmaistaan? (houkutellaan, käsketään, tiedotetaan, vaaditaan, lohdutetaan...?)
- Miten merkitystä ilmaistaan?

4. Ohjataan tunnistamaan, päättelemään ja kokoamaan säännönmukaisuuksia (=pääsäännöt) fokuksessa olevasta kieliopillisesta ilmiöstä (esim. käskymuoto)

5. Strukturoitua harjoittelua (ei siis lähdetä tästä liikkeelle)

- Mukana käyttökonteksti ja merkitykset (ei vain irtosanoja, lauseita)
- Eri kielitaidon osa-alueet (ei vain kirjoittamista)
- Yksin ja yhdessä

6. Vapaampaa, varioivampaa harjoittelua mahdollisimman autenttisissa tilanteissa

Tulkinnoista ja havainnoista
keskustellaan
Tulkintojen jakaminen monin
eri tavoin – sallivuus erilaisissa
tulkinnoista

Tekstien tulkitseminen ja kielietietoisuus

Aluksi

- Millainen olo tekstistä tulee?
- Mitä tämä teksti yrittää tehdä minulle?

Tekstin tausta

- Miksi teksti on kirjoitettu, mikä tehtävä tekstillä on?
- Kuka tekstin on tuottanut? Miten? Missä se on julkaistu?
- Ketä varten teksti on tuotettu? Kuka sitä käyttää, mihin ja miten?
- Missä kohtaavat samanlaisia tekstejä?
- Millaisia tarkoitusperiä tekstillä on? Kenen etuja se palvelee?

Tekstin rakenteita ja muotoja

- Miten teksti rakentuu? Mistä osista se koostuu?
- Mihin tekstin sisältö perustuu?
 - kokemuksiin, arkielämään, faktatietoon (tai sellaisena esitettyyn), näkemyksiin, mielipiteisiin, tulkintoihin?
- Millaisen roolin teksti rakentaa kirjoittajalle ja lukijalle?
 - Suhteen muodollisuus–epämuodollisuus, läheisyys–etäisyys, tunteikkuus–asiakeskeisyys, tasa-arvoisuus...
- Miten kirjoittaja suhtautuu esittämäänsä asiaan?
 - asenteet, varmuusasteet, totuusarvot jne.

**Tämä on tenttimateriaali ”Kriittisen lukutaidon
ydinkysymykset”**

Toiminnallinen kielioppi

(Rättyä, K. 2015. Kielitiedon opetusmenetelmien uudet suunnat: toiminnallinen kielioppi ja kielentäminen. Teoksessa Jakonen, T., Jalkanen, J., Paakkinen, T. & Suni, M. (toim.) Kielen oppimisen virtauksia. AFinLAn vuosikirja 2015. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 73. Jyväskylä, 187–207)

= kieliopin käsitteiden nivominen vuorovaikutuksellisiin harjoituksiin, usein esim. liikunnan avulla

Keskellä ilman tuolia oleva oppilas huutaa verbit ja verbilapun saaneet oppilaat vaihtavat paikkaa. Ilman tuolia jäävä oppilas tulee keskelle huutajaksi.

Improvisaatioesitys rooleissa, Commedia dell'arte, kolme vapaaehtoista:

- nominatiivi on tosikko ja tietää aina kaiken (sanojen perusmuodot käytössä)
- partitiivi on sosiaalinen (party!) ja ahne, haluaa aina jotakin (-a/-ä, -ta/-tä)
- genetiivi kysyy aina kenen, on utelias ja kateellinen (-n/-en, -den/tten) (Maunu 2010: 26.)

Mikä on kognitiivinen tavoite (muistaa, ymmärtää, soveltaa, analysoi, arvioi, luo ja kehittää)?

Tunnetavoite: hauskaa, opitaan yhdessä

Kielentäminen (Rättyä 2015)

= ajatusprosessin avaaminen käsitteen konstruointiprosessin yhteydessä, ”oman ajattelun kuvaaminen” ” yhdessä oppiminen”

Tunnista alleviivatun sanan sanaluokka ja perustele vastauksesi.

Tunnista alleviivatun sanan sanaluokka ja kerro, millaisia keinoja käytit sanaluokan Tunnistamisen apuna ja miten päädyit loppuratkaisuun.

(Vrt. Alleviivaa partikkelit)

Oppilaan perustelu: Ilmaisee aikaa, ei taivu, eli sanaluokka on partikkeli.

Oppilaan perustelu: Se on partikkeli, joka ilmaisee aikaa. Kokeilin sitä niin, että se ei taivu ja sitten selvitin, että se ilmaisee aikaa.